

KIBRIS TÜRK TOPLUMUNDA MİLLİYETÇİLİĞİN TARİHSEL DİNAMİKLERİ VE BASIN*

Eren Ekin ERCAN**

Gönderim Tarihi: 18.06.2019 - Kabul Tarihi: 09.09.2019

Ercan, E. E. (2019). "Kıbrıs Türk Toplumunda Milliyetiliğin Tarihsel Dinamikleri ve Basın".
Etkileşim. 4. 168-185.

Özet

Bu makalenin temel sorunsalı, Kıbrıs Türk toplumunda milliyetçiliğin hangi tarihsel dinamiklere yaslandığı ve bunun basın alanında ne gibi makro yansımaları olduğudur. Kıbrıs Türk basını, ilk ortaya çıktığı andan itibaren doğrudan doğruya milliyetçi bir yaklaşımın ürünüdür. Dahası, Kıbrıs Türk basını milliyetçi siyasetin hem bir sonucu hem de bunu tekrar ve tekrar üreten bir yaklaşımın içerisinde olmuştur. Bu da, "milli dava" ya da kısaca "dava" olarak bilinen bir karşı duruşta kendini konumlandırmaktadır. Başka bir deyişle, hemen her görüşten siyasi aktörün/liderin kendi gazetesini çıkardığı Kıbrıs Türk basınıni siyasetten, o siyaseti ise Kıbrıs Türk basınından ayrı ele almak mümkün görünmemektedir.

Bu bağlamda makalede üç tarihsel kırılma üzerinden Kıbrıs Türk toplumunda milliyetçiliğin yükselişi üzerinde durulmuş, bu yükseliş içerisinde basının makro durumu ele alınmıştır. Bunlardan ilki 1878'de Ada'nın İngiltere'ye bırakılmasıdır. İkincisi, I. Dünya Savaşı ve sonrasında onu izleyen Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın Kıbrıs Türk toplumunda/basınında yarattığı etkilerdir. Üçüncü ve son kırılma ise, 8 Haziran-6 Temmuz 1958 tarihleri arasında Kıbrıs Türk toplum liderlerinin de yer aldığı ve İstanbul başta olmak üzere Türkiye'nin çeşitli illerinde gerçekleştirilen "Ya Taksim Ya Ölüm" mitingleridir.

Makalede betimleyici yöntem kullanılmış ve sorunsalın tarihsel boyutu açılanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, KKTC, milliyetçilik, basın, milli dava.

* Bu makale, 2018 yılında tamamlanan "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde (KKTC) Basının Kültürü: Gazeteciliğin Tarihsel, Mesleki ve Etik Değerleri Üzerine Bir Alan Araştırması" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

** Doktor Öğretim Üyesi, Üsküdar Üniversitesi, İletişim Fakültesi,
erenekin.ercan@uskudar.edu.tr - 0000-0003-0643-6270

THE HISTORICAL DYNAMICS OF NATIONALISM IN THE TURKISH CYPRIOT AND PRESS*

Eren Ekin ERCAN**

Received: 18.06.2019 - Accepted: 09.09.2019

Ercan, E. E. (2019). "Kıbrıs Türk Toplumunda Milliyetiliğin Tarihsel Dinamikleri ve Basın".
Etkileşim. 4. 168-185.

Abstract

The main problematic of this article is the historical dynamics of nationalism in Turkish Cypriot society and its macro implications for the press. The Turkish Cypriot press has been a product of a nationalist approach since its inception. Plus, the Turkish Cypriot press has been both a result of nationalist politics and an approach that reproduces it again and again. These oppositions are known as the "national case" or simply the "case". In other words, it does not seem possible to consider the Turkish Cypriot press, in which the political actors/leaders publish their own newspaper from politics, and the politics separately from the Turkish Cypriot press.

In this context, the article focuses on the rise of nationalism in the Turkish Cypriot through three historical fractures, and the macro situation of the press is discussed. First is that the Cyprus was left to England in 1878 by the Ottoman Empire. Second, the effects of World War I and the subsequent National Independence War on the Turkish Cypriot and press. The third and final fracture is the "Taksim or Death" rallies held between 8 June and 6 July 1958. This rally was held in the Turkish Cypriot community leaders whom had taken an active role in various cities of Turkey and especially Istanbul.

In this article, the descriptive method is used, and the historical dimension of the problematic is explained.

Keywords: Cyprus, TRNC, nationalism, press, national case.

** This article is based on my Ph.D. dissertation titled: "The Culture of Press in Turkish Republic of Northern Cyprus (TRNC): A Field Research on Historical, Professional and Ethical Values of Journalism".*

** Lecturer/PhD, Üsküdar University, Faculty of Communication,
erenekin.ercan@uskudar.edu.tr - 0000-0003-0643-6270

Giriş

Kıbrıs Türk basını, ne kıta Avrupası'nın ticaret ve sanayi devrimlerine içkindir ne de Osmanlı İmparatorluğu'nun modernleşme sürecine paralel bir yayıncılık serüvenine sahiptir. Öte yandan Kıbrıs Türk basınının ortaya çıkmasını ve gelişimini, 19. yüzyılda başlayan Batının sömürü politikası ile Osmanlı İmparatorluğu'ndan Cumhuriyet Türkiye'sine uzanan ilişkilerinden bağımsız olarak ele almak mümkün değildir. Dolayısıyla Kıbrıs Türk basını, sömürgecilik, EOKA politikaları ve Türkiye'nin adaya yönelik etki ve yaklaşımlarını içeren bir uluslararası ilişkiler yumağı içerisinde irdelemek gerekmektedir. Farklı bir anlatımla Kıbrıs Türk basını, doğrudan doğruya "dava"nın ürünü olarak ortaya çıkmış ve gelişimini de, çıkmazlarını da bu "dava" siyaseti anlayışı çerçevesinde inşa etmiş ve yeniden üretmiş bir pratiğin kendisidir. Bu anlamda ilkin öne çıkan özelliği, Rum toplumuna ve basınına karşı çıkış veya muhalif niteliğidir. Bu "karşı çıkış" aynı zamanda, hem gazetelerin varoluşsal nedenidir hem de o gazetelerce yürütülen söylemin bir sonucudur. İkinci özelliği, 1878'den itibaren gerek Helen milliyetçiliğiyle gerekse de İngiliz idaresiyle "mücadele"dir. "Mücadele" ise bir siyasal tavır olmakla birlikte, söylem ve eylem arasındaki mesafenin büyük oranda ortadan kalktığı bir anlayıştır. Üçüncü özelliği ise, diğer ikisinin bir sonucu olarak "bir aradalık"tır. Bu da belli bir siyaset etrafında ne olursa olsun bir araya gelmeyi, bir arada kalmayı öne çıkarmaktadır. Bu siyaset, Helen milliyetçiliğine karşı Türk milliyetçiliğini esas alan bir yaklaşımdır.

Dolayısıyla bu makalenin konusu, Türk milliyetçiliğinin Kıbrıs Türklerinde nasıl ortaya çıktığı, yükseldiği ve hem siyasal hem de gazetecilik kültüründeki makro tarihsel yansımalarıdır. Bu anlamda üç önemli tarihsel kırılma üzerinde durulmuştur. Bunlar; 1) Ada'nın 1878'de İngiliz idaresine verilmesiyle başlayan ve Jön Türkler'in düşüncelerinin Ada Türklerindeki etkileri, 2) Türkiye'nin Ulusal Kurtuluş Savaşı'nı kazanması ve sonrasında yaşanan somut gelişmeler ile 3) 1958 yılında iki toplum arasındaki şiddetin başlamasına koşut olarak İstanbul başta olmak üzere Türkiye'nin birçok ilinde gerçekleştirilen "Ya Taksim Ya Ölüm" mitingleridir. Betimleyici yöntemin kullanıldığı çalışmanın amacı ise, Kıbrıs Türklerinde milliyetçiliğin tarihsel dinamiklerinin ve bu dinamiklerin basınla ilişkilerinin normatif bir şekilde değerlendirilmesi, tartışmaya açılmasıdır.

Osmanlı'nın Son Döneminde Türk Milliyetçiliği

İslam ülkelerinde ortaya çıkan modernleşme çabalarının örneklerine ilk olarak 18. yüzyılın sonunda rastlamaktayız. Yoğunluklu olarak askeri ve bürokratik alanda kendini gösteren bu girişimler, III. Selim'in Nizam-ı Cedid ordusunu kurmasıyla başlamıştır (Kızılyürek, 2011: 146). Batı'yla süren çatışmaların sonucunda değişikliğe gitmenin "zaruri" olduğuna ilişkin ortaya çıkan yenilenmeye dair bu "ham" düşünce (Ortaylı, 2009: 38), daha sonraki süreçlerde de görüleceği üzere köklü değişimlerden çok, devleti kurtarma girişiminin bir uzantısıdır. Yalnızca devletin "bedenine" yönelik olarak yapılan ve daha sonrasında iro-

nik olarak tüm toplumsal yapıda kendiliğinden bir değişimi kaçınılmaz kılan bu değişiklikler, sanılanın aksine özellikle mevcut devlet anlayışındaki gerilemeyi ve modernleşmenin yarattığı ikilemi daha da arttırmış, hızlandırmıştır (Kahraman, 2008: 4-5). Devlet öncelikli olan modernleşme girişimlerinden Yeniçeri Ocağı'nın II. Mahmut tarafından dağıtılması yine bir yenilginin sonucudur. 1821'de gerçekleşen Yunan Ayaklanması'nın bastırılmaması ve ayaklanmanın bağımsızlıkla sonuçlanması, II. Mahmut'un reform girişiminin önemli nedenlerinden biriydi. Sonrasında tahta çıkan Abdülmecit'in 1839'daki Gülhane Hattı Humayun'u ile ortaya çıkan Tanzimat reformları da bir anlamda, mutlak olan padişahın yetkilerinin zayıflamasıydı (Kızılyürek, 2011: 147). Üstü kapalı olarak gayrimüslimlerin de eşitliğinin vurgulandığı bu yenileşme üç sacayağı üzerine oturmaktaydı: Din, bürokrasi ve ordu. Batıyla ilişkileri arttıracığı düşünülen tüm bu yenileşme çabaları, Jön Türkler tarafından tepkiyle karşılanmasının yanında Müslüman halkta da giderek kendini gösteren yoksullaşmanın bir sonucu olarak huzursuzluklara neden olmaktaydı (Berkes, 2003: 169-171).

Ziya Gökalp (2010: 11), ilk kez 1918 yılında yayımlanan "Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak" kitabının henüz başında, tarihsel sırasıyla dönemin Osmanlısında cereyan etmiş üç fikir akımından söz eder. Bunlar sırasıyla; III. Selim döneminde başlayan "inkılap" akımı, daha sonra bunun yerini bıraktığı "İslamlaşma" ve son dönemlerde kendini gösteren "Türkleşme" akımıdır. Özellikle milliyet ülküsünün bir toplumda görüldüğü andan itibaren geri dönülemez şekilde diğer milletlere de yayıldığını belirten Gökalp (2010: 12), bu anlamda Tanzimat Fermanı'nı ise şöyle yorumlamaktadır:

"Çağdaşlaşmak" akımına uyanlar Tanzimat fikirlerini yaydıkları sırada, çeşitli unsurlardan ve mezheplerden meydana gelmiş yaşayan bir millettten istenilen bir millet yapmak mümkün olduğuna inanmışlar, bu düşünce ile tarihi bir manası olan eski "Osmanlı" tabirine milli renklerden bütünüyle soyulmuş olan yeni bir mana yapıştırmışlardı. Çok acıklı tecrübeler gösterdi ki, "Osmanlı" tabirindeki yeni manayı Tanzimatçı Türklerden başka kabul eden yoktu. Bu yeni mananın getirdiği sonuçlar yalnız faydasız olmakla kalmıyor; devlet ile unsurlar bilhassa Türkler hakkında gayet zararlı neticeler veriyordu.

Kırım Savaşı'nın sona ermesinin ardından bir anlamda Tanzimat Fermanı'nı da öne sürülen içe dönük reformların yapılmamış, yapılanların da uygulanmamış olduğundan hareket eden Batılı devletlerin önerisiyle hayata geçirilen İslahat Fermanı'nın (1856) temel dayanağı, Tanzimat'ın vurguladığı vaatlerin somutlaştırılmasıdır. "Osmanlılık", "Osmanlıcılık" terimlerinin ilk kez ortaya çıktığı İslahat reformları, yönetilen halkı kulluktan tebaaya yükseltmekteydi. Esas olarak azınlıkları odağa alarak yapılan bu değişiklikler, mahkemelerden belediye meclislerine kadar gayrimüslimlere önemli haklar sağlamanın yanı sıra (Berkes, 2003: 216-218) her türlü memuriyete atanabilme gibi hakları da beraberinde getirmekteydi. Teokratik devlet yapısından ve dolayısıyla şerri hukuktan bir kopuşu da temsil eden İslahat reformları (Kızılyürek, 2011: 148-149), gerek ordu içinde gerekse de dönemin Osmanlı düşüncesinde önemli fikirsiz hareketliliklere de neden olmuştur. Akçura'nın (1976), Kahire'de yayın-

lanan *Türk* isimli gazeteye 1904'te yazdığı "Üç Tarz-ı Siyaset" makalesinde, Osmanlı'nın kurtuluşu için hangisinin yararlı olacağına yönelik olarak tartışmaya açtığı Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük görüşlerinin kutuplaşmaya girdiği bu dönem, daha sonra 1908'de ilan edilen ve Türkçülüğü öne çıkaran II. Meşrutiyet'in ilanıyla sonuçlanacaktı (Çillier, 2015: 58).

II. Mahmut'tan itibaren başlayan askerlerin halk tabakası arasından seçilmesi, özellikle Kanun-i Esasi'nin (1876) ilanı ile ortaya çıkan herkesin eşit muamele göreceğine ilişkin vurgu ve bir parlamentonun kurulmuş olması, 'Çevre'deki sosyolojinin 'Merkez'deki sosyolojiyle karşılaşmasına neden olmuştur. Başta Babiâli bürokrasisine ve saray erkânından çocuklara tanınan ayrıcalıklı tutuma ek olarak taşradan gelen gençlerin saray adetlerini yadırgamaları ve bununla ilgili olarak çeşitli huzursuzluklar çıkarmaları, daha sonra oluşacak siyasal reflekslerin de önemli dayanaklarıdır. Kaldı ki bu huzursuzlukları çıkaranlardan bazıları daha sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kurucuları arasında yer alacaktır (Mardin, 2008: 72-73). Burada özellikle üstünde durulması gereken nokta, bilhassa modernleşmenin gecikmeli olarak görüldüğü toplumlarda, modernleşmenin neden ordu ağırlıklı olduğu ve bunun sonucunda modernleşmeyi getiren başlıca unsurun da ordu olduğudur. Öncelikle, alınan askeri yenilgiler ve yaşanan toprak kayıplarının, yüzlerce yıllık feodal ağırlıklı bir devlet anlayışının gereği olarak orduya fatura edilmesi ve bu yönde değişikliğe gidilmesindeki kasıt, çağdaşlaşma ve modernleşmeyi sağlamaktan çok, imparatorluğun kurtarılacağı fikrinde kendini göstermektedir. İmparatorluğu yaratan orduydü ve kurtaracak olan da yine ordu olacaktı. Modernleşmenin yalnızca askeri başarıyla eş tutulduğu devlet öncelikli olan bu düşünce ve gelişmelerin amacı, yukarıda değinilen Batı tipi orduyu oluşturmaktı. Ancak bunun beraberinde getirdiği şey, görece tabana yayılmış ve daha eşitlikçi bir eğitim olmuştur. Eğitim politikalarındaki bu yenilik, ağırlıkla esnaf ve memur ailelerinin çocuklarının, her ne kadar kapitalist manada bir sınıfsallıktan söz etmek mümkün olmasa da, hem sınıf atlamalarının bir olanağı hem de çevredeki düşüncelerin merkeze gelmesi anlamına taşımaktaydı. Kaldı ki, Osmanlı devlet yapısında ordu dışında bu sınıfsal değişikliği kitlesel düzeyde sağlayacak başka bir kurumsal güç de yoktur. Atamalarda Babiâli ve saray erkânından olan çocuklara imtiyazlı davranılmasıyla daha da belirginleşen huzursuzluklar, mektep içerisinde "Taşralı" ve "İstanbullu" diye bir ikiliği doğuracak kadar kutuplaşmalara neden olmuştur. Buna bir de "devleti kurtarma" anlayışındaki farklılıklar eklenince, ordu içindeki fikinsel ayırım ve ayrışma daha da şiddetlenmiştir. Bu ayrışmada çoğunlukla taşralılardan yana tavır alan aydın kadrolarıyla birlikte giderek belli bir ideale kavuşan huzursuzluklar, ülke içerisinde harekete geçen bir bloğu öne çıkarmıştır (Avcıoğlu, 1996: 229-231).

Türkçü düşüncenin seyirindeki önemli kırılmalardan birisi de Balkan Savaşı'dır. Büyük bir göçün yaşandığı ve yenilginin alındığı savaşın sonucunda İstanbul'a gelen kitlelerle ve yaşanan trajik olaylarla, Osmanlı'nın içinde bulunduğu durumu coğrafi ve soyut bir mesele olarak algılamaktan çıkan halk, mevcut durumu somut olarak da deneyimlemiştir. Bu durum Türkçülük düşüncesinin

giderek yükselmesinde önemli bir rol oynamıştır. Öte yandan Balkanlardan gelen yalnızca göç eden kitleler değildir. Aynı zamanda bilhassa oralarda yeşeren Türkçü düşüncelerdir. Bu dönemde özellikle İslamcılığın, yükselen Türk milliyetçiliği karşısında, bu düşüncenin bir “virüs” olduğuna ve Osmanlı’da ayrılıkçı isyanlara neden olan düşüncenin de yine bu düşünce olduğuna yönelik karşı çıkışları görülmektedir. Fakat milliyetçi düşünceye yönelik eleştirilere rağmen İslamcılarının alternatif olarak işaret ettiği ideal, Türk milliyetçiliği karşısında İslam Peygamberinin kavmi olan Arap milliyetçiliğinin öne çıkarılmasıdır. Buna verilen cevap ise, Türk milliyetçiliğinin Osmanlı’nın çöküşündeki nedenlerden biri değil, tam aksine bu çöküşün bir sonucu olduğudur (Berkes, 2003: 436-437).

Dolayısıyla Jön Türkler’in dayandığı Türkçü düşüncenin gelişiminde biri “dışsal” diğeri “içsel” olan iki kurucu faktör, iç içe geçmiş dinamik, böylelikle netleşmektedir. Bunlardan ilki olan dışsal etken; Osmanlı’dan kopan milletlere mensup gayrimüslimlerin, elde kalan ülkede hukuksal ve siyasal anlamdaki belirleyici gücü, avantajlı konumu elinde tutmasıdır. Bununla ilintili “içsel” olan vurgu ise; geri plana itilen, “Taşralıların” kendilerinin de geldiği çevreyi oluşturan Müslüman-Türk tebaanın, ortaya çıkan bu ayrıcalıklı durum karşısında öteden beri biat ettiği yapıya yönelik olarak kendi varoluşunu sorgulamaya açmasıdır. Bundan kasıt, Saray’ın da desteklediği ya da desteklemek durumunda kaldığı ve gayrimüslim seçkinlerin başını çektiği “haince” girişimlerdir. Bu tepkiler yalnızca gayrimüslimlere karşı değil, Araplara karşı da yükselmiştir. Gelişen bu reflekslerle ilgili olarak Kazım Karabekir’in (2011: 41) öğrencilik yıllarından bir anısı şöyledir:

Bizim sınıfta bir düzine Şamlı ve Bağdatlı vardı. Yazık ki bunların arasında Araplık cereyanları ve Türk düşmanlığı apaçık görülüyordu. Biraz Arapça anladığım için aralarındaki bu kabil konuşmaları anlıyor ve çok müteessir oluyordum. Zavallı Türk, her vatandaş bizim mahvımızı istiyor diyerek ben de gün geçtikçe Türkten başkasına düşman oluyordum. Bu hususta bizim “jön jan” arkadaşlarımla da dertleşiyor ve Araplık cereyanından anlayabildiklerimi onlara da söylüyordum.

Yine Talat Paşa’nın görüşleri de bu konuda oldukça önemlidir: “Türk İmparatorluğu içindeki bu ayrı unsurlar, daima Türkiye’ye karşı fesat düzenlediler. Bu yerli halkların düşmanlığı yüzünden Türkiye eyalet üstüne eyalet yitirdi. Yunanistan, Sırbistan, Romanya, Bulgaristan, Bosna-Hersek, Mısır ve Trablusgarp gitti... Eğer elinde kalanla Türkiye yaşayacaksa, bu yabancı halklardan kurtulmalıdır” (1983’ten akt. Kızılyürek, 2011: 160-161). Dolayısıyla Türkçü düşüncenin gelişimi öncelikle *reaktif* bir tarihsel durumdur. Fransız Devrimi’nin yaydığı uluslaşma düşüncesinin Osmanlı İmparatorluğu’nda bulduğu ayrılıkçı karşılığa, aynı türden bir reaksiyondur. Akçura’nın (1976) tartışmaya açtığı düşüncelerden yola çıkarak söyleyecek olursak; Osmanlılık düşüncesinin, gayrimüslimlere tanıdığı ayrıcalıklara duyulan reaksiyonlar gereği reddedildiğini, İslamcılık düşüncesinin ise Arap toplumlarındaki “cereyanlar” nedeniyle geri plana düştüğünü görmekteyiz. Jön Türkler’in düşüncesinde Türkçülüğün “kendiliğinden” ön plana çıkmasında bu ayrım önemlidir. Öte yandan Jön Türk düşüncesini re-

aktif kılan en önemli somut gösterge, devletin o dönemdeki mevcut yapısından kaynaklı olarak, aydın kadrolarının belli bir toplumsal temele kalıcı olarak ulaşamaması; dayanamamasıdır. “Derebeyi, ağa ve eşrafın çektiği demir perdenin gerisinde, kapalı üretim şartlarında kitleler bitkin, ümitsiz ve hareketsizdir” (Avcıoğlu, 1996: 232). Buna ek olarak, “devleti kurtarma”nın esas alındığı bu hareketliliği nihayetine ulaştıracak olan şey hürriyetçi, “adil” bir anayasadır. Bu anayasanın önündeki tek engel ise Abdülhamit’tir (Avcıoğlu, 1996: 244-245).

Kıbrıs Türk Toplumunda/Basınında Milliyetçilik: Üç Tarihsel Kırılma

Kıbrıs Türk toplumunda bu düşüncelerin etkisi ise, 4 Haziran 1878 tarihli Kıbrıs Konvansiyonu’yla başlamaktadır. Berlin Konferansı’nın yanında İngiltere ile gizli olarak imzalanan bu konvansiyon (Hill, 2016: 227; Berkes, 2016: 15) sonucunda Ada’daki otoritesini yitiren Müslüman-Türk toplumunun seçkinleri İngilizlerle iş birliğine gitmişlerdir (Kızılyürek, 2011: 214). Öte yandan, halen hukuki olarak Kıbrıslı Müslüman-Türkler üzerinde yaptırım gücü olan Osmanlı’nın özellikle konumuz bağlamında gazetelere uyguladığı yaptırımlar oldukça önemlidir. Osmanlı Türkçesi ile Aleksan Sarafyan tarafından yayımlanan ilk Türkçe gazete olan *Ümid*’in, Ada’nın İngiltere’ye kiralanması aleyhindeki yayınları dolayısıyla, Osmanlı Hariciyesinin başvuruları sonucunda yayın hayatının son bulması bunun bir göstergesidir (Eraslan, 2015: 14-15).

II. Abdülhamid yanlısı olan Kıraathane-i Osmani’nin yayın organı olan, Osmanlı tarafından Paşa unvanı da verilen Hacı Derviş Efendi’nin *Zaman* (1891-1900) gazetesinden ayrılan Küfizade Asım Bey, Muzafferiddün Galip, Mehmet Faik Bey ve Mehmet İrfan Bey’in *Yeni Zaman* (1892-1893) adında başka bir gazete çıkarmasının arkasında da, Kıraathane-i Osmani’de ve *Zaman* gazetesinde Jön Türkler’den yana görüş belirtmiş olmaları vardır (Ünlü, 1982: 22). *Yeni Zaman*’ın kapanmasının ardından, “Türk kültürüne ve Türk halkına hizmet etmek” gayesinin yanında “Jön Türkler’in davasına destek olmak” amacıyla *Kıbrıs* (1893-1898) gazetesini çıkaran da yine *Yeni Zaman*’daki kadrodur (Ünlü, 1982: 25). Daha sonra, Ada’nın İngiltere tarafından ilhakı öncesinde çıkan *Kokonoz*, *Akbaba*, *Feryat*, *Mirat-ı Zaman*, *Seyf*, *Sünuhat* gazeteleri de yine Jön Türkler yanlısı gazeteler olarak görülmektedir (Ünlü, 1982: 25-43). Asıl hedefi “Osmanlıyı kurtarmak” olan bu hareketin, Ada Türklerinin önemli bir bölümünde karşılığını bulması ve Ada’daki naip ve müftülükler aracılığıyla Jön Türkler yanlısı gazete çıkaran kişiler hakkında çeşitli yaptırımların uygulanması oldukça önemlidir. Kaldı ki, Jön Türkler’le Kıbrıs arasında doğrudan irtibatı sağlayan Şevket Bey’in 1890’lardan itibaren süren çabaları sonrasında Ada’ya gelen Hoca Muhiddin’in 1897 yılında ağırlıkla 200 civarı genç öğrencilerden oluşan gruplara yönelik Jön Türkler’in fikirlerini aşılaman toplandırlar düzenlemesi ve bu toplantıların Kıbrıs Müftüsü Ali Rifkı Efendi tarafından “İngiliz teşvikiyle” yapıldığı yönündeki ithamlar, Jön Türkler’in görüşlerinin Kıbrıs’ta yankı bulduğuna işaret etmektedir (Akgün, 2011: 7). Öte yandan, 1902’de Paris’te düzenlenen Jön Türk Kongresi’ne Kıbrıs’tan delegelerin katıldığı da bilinmektedir

(1968'den akt. Akgün, 2011: 8). Yine II. Meşrutiyet'in hemen sonrasında Hafız Ahmet Raik, Mustafa Naim ve Fadıl Niyazi Beyler tarafından Lefkoşa'da kurulan Türk Teavün Cemiyeti, "Türk" adının kullanıldığı ilk dernektir (Akgün, 2011: 11). Bu dönemde ayrıca, daha sonra Kardeş Ocağı adını alacak olan İttihat ve Terakki Kulübü de kurulmuştur (Kızılyürek, 2011: 217).

Tüm bunlara bakıldığında, Namık Kemal'in de sürgünde kalıp, zindanda mahkûm edildiği (Nisan 1873-Haziran 1876) Kıbrıs'ta Jön Türkler'in düşünce ve görüşlerinin karşılık bulmasındaki en önemli nokta, Osmanlı'nın Ada'yı terk etmesi ve gerek Ada'nın durumuna gerekse de Osmanlı'nın durumuna ilişkin olarak doğan kaygı ve öfkelerin, karşılığını Jön Türkler'in muhalefesinde bulmuş olmasıdır. Osmanlı Devleti yanlısı olsun olmasın, özellikle 1878'den I. Dünya Savaşı sonuna kadar Kıbrıs'ın ve özellikle Kıbrıslı Türklerin içinde bulunduğu durum "Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünün küçük bir kopyası" olarak algılanmıştır (Berkes, 2016: 16). Dolayısıyla, Kıbrıs'ta Türk milliyetçiliğinin gelişmesinde üç önemli kırılmadan ilki, Ada'nın İngiltere idaresine bırakıldığı tarih olan 1878 ve sonrasında yarattığı sosyolojinin Jön Türkler düşüncesinde yansımalarını bulmasıdır.¹

İkinci önemli kırılma noktası, I. Dünya Savaşı sonrasında büyük bir karamsarlığa düşen Kıbrıs Türk toplumunun, Ulusal Kurtuluş Savaşı sonrasında kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını elde etmesiyle yaşadığı coşkulanımdır (*enthusiasm*). Kıbrıs Türklerinde, Kant'ın Fransız Devrimi için "Geçmişte rol oynamış, şimdi rol oynayan, gelecekte de rol oynayacak" diye tanımladığına benzer bir "tarihsel an" olan (Foucault, 2011: 165) Atatürk Cumhuriyeti ve sonrasında gelen inkılapların, daha sonra İngiliz yönetimi altındaki Kıbrıs iç siyasetine de etkileri olacaktır.

Öncelikle, İstiklal Savaşı sürerken Mustafa Kemal'in Ada'da nasıl alımlandığıyla ilgili olarak -o günlerde bir çocuk olan- Niyazi Berkes (2016: 18) şunları aktarmaktadır:

Hazinemizin hiçbir yerinde "meçhul kahraman"ımızı bize tanıttacak tek şey bulamıyorduk. Hâlbuki günler geçtikçe hep onun adını duyuyorduk. Çok geçmedi, kitapçılara onun ilk resmi geldi... Başında Osmanlı kalpağı, çok rötuşlu bir ablak

¹ Kıbrıs Türklerinden olan Niyazi Berkes (2016: 17), bu konu hakkında ayrıca şunları kaydetmektedir: "...topraklarını kiraya veren bir hükümet karşısında, orada gözü açılabilmiş ne kadar Türk varsa, İngiliz yönetimine karşı gelmemekle beraber, Osmanlı hükümetine küskündü. Bu yüzden, ora okumuşları arasında, ileri gelen Meşrutiyet öncülerine, Pa-dışah'a duyulandan daha fazla bir saygı ve bağlılık sürüyordu. Ben İstanbul'a gelinceye değin Abdülhamit'in, Sultan Reşat'ın resimlerini gördüğümü anımsayamıyorum. Fakat her yerde Namık Kemal, Mithat Paşa resimleri görüldü, hem de Abdülhamit zamanında. Çocukluğumda berbere gittiğim zaman oturduğum koltuğun karşısındaki aynadan, karşı duvardaki Namık Kemal'in yüzünü adeta ezberlemiştim. Meşrutiyet'in gelişi ile yeni umutlar dönemi açılmıştı. İkiz kardeşimle benim adım bunu simgeler." (İkiz kardeşinin adı Enver'dir. y.n.)

yüz, dolgunca bıyık, omuzdan bele doğru sırmalı bir Osmanlı kuşağı, göğsünde madalyalar... Mustafa Kemal'e hiç, ama hiç benzemeyen bir Osmanlı paşası... Fotoğrafı, karıştırdığımız ilan sayfalarından kestığımız süs-sütunlarından yaptığımız bir çerçeveye uyguladık.

I. Dünya Savaşı sonrasında, İngiliz Sömürge Yönetimi'ne karşı bir tutum içinde olan Rumların "Yunan tehlikesi" karşısında Türklerin önemli bir bölümü çareyi İngiliz yönetimine sığınmakta bulmuştur (Berkes, 1997: 27). Lozan Antlaşması'na kadar süren bu süreçte, Türk toplumunun öncülüğünü İngilizlerin desteğiyle sürdüren Münir Bey'e muhalefet eden Kıbrıslı Türklerin en büyük esin kaynağı, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'dir. Türkiye'nin Kıbrıs'a gönderdiği ilk Başkonsolos olan Asaf Bey (Asaf Güvenir) ile yakın ilişkiler içinde olan Kıbrıslı muhalif Türkler, Türkiye'de uygulanan inkılapların Kıbrıs'ta da uygulanması görüşünü savunmaktaydılar. Ada'da "Kemalistler" olarak bilinen Necati Özkan, Remzi Okan² ve Con Rifat'ın başını çektiği muhalefetin neden olduğu ikilik, İngiliz yönetimi nezdinde rahatsızlık uyandırmaktaydı. Kıbrıs'ta 1930'da "Milli Kongre" ile vücut bulan bu hareketlilik, aynı yıl yapılan seçimlerde Necati Özkan'ın Kavanin Meclisi'ne³ seçilmesiyle sonuçlanmıştır. İngiliz yönetimince hoş karşılanmayan bu durum, bir anlamda İngilizlerle iş birliğinin son bulması anlamına gelmekteydi (Kızılyürek, 2011: 218-219). İngiliz yönetimi ise bu hareketliliğe karşı olarak "geleneksel Müslümanlar"dan yana saf tutmuş, Kemalist devrimlerin uygulanmasını isteyen bu gruba bir takım yaptırımlar uygulamıştır. Bu maksatla 1935 yılında Türkiye'den kitap ithali, Türk bayrağının asılması ve Türk ulusal bayramlarının kutlanması yasaklanmıştır (Kalodukas, 2003: 73). Her bakımdan Kıbrıslı Rumlar karşısında geri kalmış/bırakılmış olan Kıbrıslı Türkler için Türkiye ve Atatürk giderek bir "şahsiyet" edinme halini almıştır. Bu döneme ilişkin olarak Rauf Denktaş'ın gençlik yıllarına dair anıları şöyledir:

"Kıbrıs Yunan Olamaz" benim çağımdaki gençlerin inancı, hatta imanıydı. Türkiye deyince heyecanlanırdık, bayrak hasreti ile yanardık; ben devamlı surette kitap okurdum. Türklük, İstiklal Savaşı, Namık Kemal, Milli Piyesler, Ziya Gökalp, Alaettin Gövsa okuduğum kitaplar arasındaydı. Bunları yakın arkadaşlarıma verir; konuları tartışır; Türklüğümüzle övünürdük. Öğretmenlerimizin telkinleri de bu yöndeydi. Karşımızdaki Yunanlılık ve ENOSİS dalgasına karşı bu, bizim koruma zırhımızı (2000'den akt. Kızılyürek, 2011: 220).

Anderson'un da (1995: 53-57) belirttiği gibi, hem Helen milliyetçiliğinde

² Önceleri Osmanlı tarafından birçok kez sansüre maruz kalan Doğru Yol gazetesinin yazı işleri müdürü olan M. Remzi Okan, sonrasında, Kıbrıs Türk basınında 21 yıl yayın hayatında sürdüren ve Milli Mücadele'nin Kıbrıs'ta sözcülüğünü üstlenen Söz gazetesini çıkarmıştır. Öte yandan Söz gazetesi, Kıbrıs Türk basınında Latin harflerine geçen ilk gazetedir ve gazeteye bizzat Atatürk tarafından para yardımı da yapılmıştır (KTGB, 2012: 54-55).

³ İngiliz yönetimince 1882 yılında yasama işlevi görmesi amacıyla kurulan ve İngiliz, Rum ve Türk üyelerden oluşan meclistir. Rum ve Türk yöneticiler seçimler yoluyla, İngiliz üyeler ise atama yoluyla mecliste yer almaktaydılar. Meclis 1931 yılına kadar işlevini sürdürmüştür (Samani, 2007: 7-8).

hem de Türk milliyetçiliğinde dil birliği ve matbaalarla birlikte o dili kullananlara düşüncelerin yayılımı oldukça önemlidir. Dolayısıyla Kıbrıs Türklerinde, ekonomiden eğitime kadar reform isteyen ve geleneksel anlayış karşısında yer alan bu kuşağın düşüncelerinde, Türkiye’de basılan kitapların yayılımı önemli bir etkidir. Tüm bu reform isteklerinin Ada Türklerindeki en önemli yansıması, eğitimle birlikte o dönem okur-yazar oranındaki artıştır (Kızılyürek, 2003: 18-19). Yanı sıra bunun beraberinde getirdiği şey, gazetecilik kültüründeki, en azından niceliksel yükseliştir. Bu da, Kıbrıs Türk basınında zaten öteden beri var olan “siyasal gündem oluşturma” niteliğiyle birlikte bir sarmal halini alarak ilerlemiştir (İrvan, 2006: 8). Özellikle kelimenin kökeni itibarıyla de kendini gösteren “milli” durum, söyleme dayalı olarak milliyetçi bir bilincin oluşmasıyla da giderek tabii bir vaziyet halini almıştır (Eryılmaz, 2010: 179). Dolayısıyla Mustafa Kemal Atatürk devrimlerinin milliyetçilik düşüncesi açısından önemi; ağırlıkla Osmanlı’daki 19. yüzyıl milliyetçiliğine has olan reaktif milliyetçilik düşüncesinin, *proaktif* yani *a priori* bir töz olarak kendini ortaya koymasında yatmaktadır.

Çünkü Batı’da burjuva devrimleriyle kendini gösteren milliyetçilik düşüncesine karşın Osmanlı’da benzer bir burjuva da, ekonomik yapılanma da yoktur. Milliyetçiliğin özellikle Batı ile irtibat halindeki Osmanlılarda karşılık bulmasının nedeni de tam olarak bu Batı’yla irtibattır. Cumhuriyet’in yarattığı ayırım, devrimsel potansiyelini bir kenara bırakmış Batı burjuvazinin sömürgeci milliyetçiliğinin sonuçlarını kopyalayan 19. yüzyıldaki Türk milliyetçiliğini ve bu milliyetçiliğin reflekslerindeki kırılmanın tespitinde kendini göstermektedir. Bu kırılmağa neden olan ise, böylesi bir milliyetçiliğin tarihsel açıdan maddi ve hatta kurumsal üretim ilişkilerine yaslanmayan bir çehreye sahip olması, ayaklarının yere basmamasıdır. Dolayısıyla Atatürk Cumhuriyet’i bunun aksi yönde bir seyir izlemiştir. Bu, antiemperyalist ve kendi burjuvasını da yaratan/kapsayan her türden *kurucu* ilişkilerdir. Türkiye Cumhuriyeti’yle doruğa çıkan işte bu *kurucu* ve *inşacı* anlayıştır. “Elbette ki bu tarz bir milliyetçiliğin sömürge ve yarı sömürge durumundaki ülkelerin küçük burjuvazisinde ters yönde etkileri olmuştur” ancak o dönemde Türk milliyetçiliğinin öne çıkan boyutu, böylesi bir anlayışın ürünüdür (Timur, 2013: 29-30).

Kıbrıs’ta Türk milliyetçiliğinin önemli tarihsel itkisi bu kurucu töz etrafında, kitaplarla, gazetelerle, gündelik yaşama dair gelen yeni değişikliklerle ve eğitimle giderek konglomera gibi öbeklenen düşüncelerin, önce karşı çıkışlarda daha sonra ise merkez siyasette yankı bulmasıdır. 1940’ların sonunda Lefkoşa Müslüman Lisesi’nin adının Lefkoşa Türk Lisesi olarak sevinç içinde değiştirilmesi buna bir örnektir (Volkan, 2008: 92). Kaldı ki daha sonra iki toplum arasındaki şiddet yükseldiğinde, Rauf Denktaş tarafından 5 Haziran 1959 tarihli *Nacak* gazetesine yazılan yazıda bahsi geçen lise; adının “İslam Lisesi” olarak İngilizler tarafından değiştirildiği, İngiliz müdürlerin atandığı ve okullara Atatürk resimlerinin asılmasının yasaklandığı Lefkoşa Türk Lisesi’dir. Aynı yazıda Denktaş, tüm bunlara boyun eğilmesinin önüne geçen farklılığı, geçmişte var olmayan ancak şimdi var olan bir “meş’ale” etrafında toplanmamızdır diye ta-

nımlamaktadır. Kaldı ki o “meş’ale” öncelikli olarak Türk milliyetçiliğinin yarattığı *a priori* şuurdur (Ünlü, 1982: 118). Bu durumun basın yoluyla zirveye çıktığı en önemli olay ise, 27 Ocak 1958 tarihli *Bozkurt* gazetesinin, Ankara’da düzenlenen Bağdat Paktı’na ilişkin olarak “İngiltere Taksim’i kabul etti” haberini yapması ve bu söylenti/yalan haber üzerine Kıbrıs Türklerinin kitleler halinde sokağa dökülmesidir (KTGB, 2012: 104).

Bu bağlamda Kıbrıs Türk basınının 1930’lara kadarki ilk dönemine genel olarak bakıldığında, gazetelerin iki gruba ayrıldığı görülmektedir: “Müslüman İngiliz vatandaşı olan Evkafçılar ve Türk milliyetçiliğini savunan Halkçılar” (KTGB, 2012: 22).⁴ Yine aynı dönemde, özellikle Kurtuluş Savaşı’nın başlamasıyla birlikte gazetelerin yayın politikalarında öne çıkan düşünce, ulusal bilinci canlı tutmaktır (KTGB, 2012: 23). Dolayısıyla Kıbrıs Türk toplumunda ve basınında görülen milliyetçiliğin oluşumunda ikinci önemli kırılma, Ada’nın İngiltere tarafından 1914’te ilhakıyla başlayan ve sonrasında I. Dünya Savaşı’nın sonucunda yaşanan ümitsizlik halinin hemen arkasından kendini gösteren Ulusal Kurtuluş Savaşı, Türkiye Cumhuriyetinin ilanı ve sonrasındaki inkılaplardan ve politikalarından oluşan coşkulanımsal süreçtir. Elbette tüm bunlarda öne çıkan vurgu Mustafa Kemal Atatürk’tür.

Üçüncü kırılma ise, İstanbul başta olmak üzere Türkiye’nin birçok kentinde 8 Haziran-6 Temmuz 1958 tarihleri arasında “Ya Taksim Ya Ölüm” vurgusuyla gerçekleşen mitinglerdir. Bu eylemlerin gelişmesi ise, 1948’lere kadar uzanan bir seyir izlemektedir. II. Dünya Savaşı sonrası Enosis taleplerinin gerek siyasi anlamda gerekse de Kıbrıs Rum basınında yükselmesi sonrasında, buna tepki olarak 10.000 civarında Kıbrıs Türkü Lefkoşa’daki Selimiye Meydanı’nda toplanır (Erarslan, 2015: 60). Bu eylemlerin gerçekleşmesindeki en büyük etken, 1931 Rum Ayaklanması’nın İngiliz Sömürge Yönetimi’nde yarattığı tedirginliğin bir neticesi olarak, sonraki süreçte Kıbrıs Türk toplumunu “denge” politikaları için desteklemesidir. Bunun meyvesi ise, Kıbrıs Adası Türk Azınlıklar Kurumu’nun (KATAK) 1943 yılında kurulmasıdır. Evkaf Murahhası Sir Münir Bey’in

⁴ Kıbrıs Türk toplumundaki bu siyasal ayrılık ve İngiliz idaresinin buna bakışı açısından değerlendirilebilecek bir diğer önemli örnek, Denктаş’la gerçekleştirilen bir söyleşide yer almaktadır: “Atatürk ilkelerini Kıbrıs Türkleri İngilizlere rağmen nasıl değerlendirdi? Babam mesela fesi ilk atanlardandı. Mehmet Raif isminde bir yarığıcı babam. İngilizler, Kraliçe’nin doğum gününde burada yüksek memurlara sıra ile bir nişan verirlerdi. 1938’de babamı çağırıyorlar ‘bu hafta sana verilecek olan nişan merasiminde vali hazretleri fes giymeni istedi’ diyor. Çünkü fesi atanları İngiliz karşıtı, Kemalist olarak görüyorlar. Yine bizim insanlarımız, fesi atmayanlar vasıtasıyla. Babam der ki ‘ben fesi atalı bu kadar sene oldu. Ben şimdi fes giyemem bu nişanı almak için’ diyor. Bu tartışma büyüyor. Sonunda babam soruyor ‘yasa mı var nişan alırken fes giyilir diye. Öyle bir şey yok ama siz zorluyorsunuz beni’ diyor. Sonuçta bir ara yol bulunuyor. Nişan almaya başı açık gidecek. Şapka da giymeyecek. Tören gerçekleştiği sırada vali, kendisine nişanı takarken başka tarafa bakıyor. Ve babamı Kemalist kabul ettikleri için kendisini eziyet altında yaşıyorlar. Sürekli takip altında tutuyorlar. Biz o günleri yaşadık” (Yüksel, 2009: 173-174).

kuruluşuna bizzat katıldığı KATAK'a verilen açık İngiliz desteği de ortadadır: "Türlere siyasi bir örgüt kurdurmak zamanının geldiğini, hatta geçmek üzere olduğunu takdire başlayan İngiliz idaresi, Türlere yaklaşmak gereğini duydu ve hemen kabile reisi saydığımız kişilerle, halktan gizli bir toplantı yapıldı" (1997'den akt. Kızılyürek, 2011: 224). 28 Kasım 1948'deki eylemlerde, her ne kadar İngilizler "geleneksel Müslüman" önderleri muhatap aldılarsa da, 1920'li ve 1930'lu yıllarda Ada Türllerinde laiklik vurgusuyla birlikte yükselen ve Kemalizmin bir sonucu olarak ortaya çıkan yeni önder kadroları bu mitinglerde önemli bir yere sahipti. Mitinglerde öne çıkan seçenekler ise, ya İngiltere'nin Kıbrıs'ta kalmasıydı ya da Kıbrıs'ın Türkiye'ye bağlanmasıydı (Kızılyürek, 2011: 229). Fakat tüm bu gösterilere karşın Türkiye 1955 yılına kadar Kıbrıs konusundaki mesafesini korumuştur. Bunda en önemli etken, Helen milliyetçiliğinin aksine, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş ve kalkınma sürecinde Misak-ı Milli sınırlarını korumaya odaklı bir politika izlemesi nedeniyle içe kapalı bir siyasetin benimsenmesi, "dış Türlükler" odaklı bir anlayışın daha geri planda kalmasıydı (Kızılyürek, 2011: 223). Bu ise, savaştan henüz çıkmış ve ekonomik buhranların baş gösterdiği bir dünyada, içerideki kalkınmaya ve inkılaplara odaklanan bir politikanın sonucuydu. Ancak daha sonra bu durum yerini, II. Dünya Savaşı'nın ardından Batı ile ilişkilerin de giderek artmasının bir neticesi olarak, 1952 yılında Yunanistan'la birlikte NATO'ya kabul edilen Türkiye'nin Kıbrıs konusunda temkinli davranmasına bırakmıştır (Hasgüler, 2007: 42). 25 Ocak 1950'de dönemin Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak'ın ifadeleri de bunu doğrulamaktadır:

Kıbrıs meselesi diye bir mesele yoktur. Bunu hayli zaman evvel gazetecilere açıkça söylemişim. Çünkü Kıbrıs bugün, İngiltere'nin hâkimiyet ve idaresi altındadır ve İngiltere'nin Kıbrıs'ı başka bir devlete devretmek niyetinde veya eğiliminde olmadığı hakkında kanaatimiz vardır. Kıbrıs'a yapılan hareketler ve bunları yapan kim olursa olsun, İngiltere hükümeti Kıbrıs Adası'nı başka bir devlete terk etmeyecektir. Bu böyle olunca, gençlerimiz boş yere heyecana kapılıyorlar, gereksiz yere yoruluyorlar (akt. Hasgüler, 2007: 40).

Türkiye'nin Kıbrıs konusundaki girişimlerinin başlaması, dönemin Demokrat Partili Başbakanı Adnan Menderes'ledir. Menderes, 28 Ağustos 1954 günü Türkiye Milli Talebe Federasyonu tarafından düzenlenen toplantı öncesinde, Kıbrıs Komitesi üyelerine şunları söylemiştir: "Kıbrıs asla Yunanlıların olmayacaktır. Hükümet olarak gerekli bütün tertibat alınmıştır. Onun için Türk milletinin Kıbrıs davasında itidalle hareket etmesi çok yerinde olur". Sonrasında çeşitli toplantılar düzenlenmiş, Türk Kıbrıs İçin Anavatan Komitesi ve Hikmet Bil'in Genel Başkanı olduğu Kıbrıs Türktür Cemiyeti oluşturularak bu konudaki çalışmalara daha da hız verilmiştir (An, 2003: 38-44). Fakat tüm bunlara karşın Türkiye, Kıbrıs konusunda "tertibatlı" ancak temkinli yaklaşmıştır. İngiltere'nin, Ada'nın Yunanistan'a bağlanmasına ilişkin 1950 Plebisit oylamasında çıkan Enosis taleplerine sıcak bakmamasının bir neticesi olarak 29 Ağustos 1955 tarihinde düzenlenen Londra Konferansı, Türkiye için bir dönüm noktasıdır. Türkiye'nin Kıbrıs konusunda, İngiltere'nin de önerisiyle resmi olarak uluslararası anlamda dâhil olduğu ilk toplantı bu olmuştur (Tuncer, 2012: 51). Bu toplantının sona ermesinden bir gün önce, Türkiye'deki *İstanbul Ekspres* gazetesinin

“Atatürk’ün Selanik’teki evine bomba kondu” haberiyle sokaklara dökülen ve Rumlara ait ev, işyeri ve ibadethanelere yönelik yağma ve saldırılar düzenleyen halkla birlikte, bu resmiyete bir de toplumsal dinamikler eklenir. 6-7 Eylül Olayları’nın, Londra Konferansı’nda Türkiye’nin arkasında bir toplumsal mutabakat olduğunu göstererek elini kuvvetlendirme amacıyla olduğu iddia edilmektedir. Ancak buna karşın Başbakan Menderes ise 6-7 Eylül Olayları’nı gerçekleştirenlerin komünistler olduğunu dile getirmiştir (Korkmazhan, 2017: 52-55).⁵

Bu süreçte Kıbrıs’ta, 1 Nisan 1955’te kurulan EOKA eylemlere başlamıştır. 15 Kasım 1957’de TMT⁶ kurulana kadar ise, çeşitli alt örgütlenmeler halinde “gerilla” tipi bir mücadele sürdürülmüştür. Fakat Plebisit oylamasında çıkan Enosisçi sonucun BM’nin yanı sıra Londra Konferansı’nda da sonuçsuz kalması üzerine giderek yükselen şiddet karşısında İngiltere Ordusu ve polis tarafından nispeten önüne geçilen EOKA faaliyetleri, 1956 yılında Makarios’un Ada’dan sürgüne gönderilmesine neden olmuştur. 21 Mart 1956 tarihli *Hürsöz* gazetesi bu durumu “pek isabetli” bulmuştur (Stelya, 2013: 31). Fakat EOKA’nın faaliyetlerinin artması ve ölümlerin gerçekleşmesi üzerine Türkiye İngiltere’ye bir ultimatö vermiştir. Giderek önem kazanan “Türkiye müdahale etmeli” fikri, Dr. Fazıl Küçük’ün *Halkın Sesi* gazetesinin 22 Haziran 1956 tarihli sayısında da açıkça dile getirilir: “Anavatanımız Kıbrıs Türklerinin feci durumu karşısında lakayt kalmayacağını teyit etti” (Stelya, 2013: 35). Nisan 1957’de Ankara’ya çağırılarak Menderes ve Bayar’la görüşen Kıbrıs Türk Kurumları Başkanı Faiz Kaymak’a söylenen de bunu doğrulamaktadır. Yapılan görüşme de Kaymak’a, “Taksim tezinden Türkiye’nin caymayacağını, taksimden başka yol olmadığını İngiltere ve Amerika’ya bildirildiği söylenmiştir”. Bu görüşmenin ardından Türkiye, daha sonra mücadelede de önemli rol oynayacak olan yirmi iki öğretmeni Ada’ya gönderir (Yüksel, 2009: 171-172). Daha önce de değinildiği gibi, 27-28 Ocak 1958 tarihlerinde, Ankara’da Dr. Fazıl Küçük’ün de davet edildiği Bağdat Paketi toplantısıyla ilgili olarak, *Bozkurt* gazetesinin İngiltere’nin Taksim tezine onay verdiğiye yönelik söylenti/yalan haber üzerine Kıbrıs Türklerinin yaptığı kitlesel gösteriler gerçekleşir. Tüm bu sürecin Taksim tezi açısından zirve noktası ise, 8 Haziran 1958’de başlayan ve 6 Temmuz’a kadar süren, Dr. Fazıl Küçük’ün de katıldığı “Ya Taksim Ya Ölüm” mitingleridir. Şiddet olaylarının

⁵ Korkmazhan’a göre (2005’ten akt. 2017: 55), bu konuda farklı verilerde bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi Atina’daki İngiliz Büyükelçisinin Ağustos 1954 tarihindeki beyanatlarıdır: “Zannediyorum ki Türkler durumdan endişe duymaya başladılar. Aynı zamanda yakın bir arkadaşım da olan Türk meslektaşımı dün akşam gördüğümde, olayların gidişatından kaygı duyduğumu açıkladı. Mesajımda da belirttiğim gibi ilişkiler şu anda pek de iyi değil ve görünürdeki Yunan-Türk dostluğunun kırılma olduğu çok açık, çok küçük bir şok bile yetebilir. Atatürk’ün Selanik’te doğduğu evin duvarına tebeşirle slogan yazmak gibi önemsiz bir olay bile bir kargaşanın çıkmasına yeter”.

⁶ Türk Mukavemet Teşkilatı.

daha da yükseldiği ve bir yandan da Macmillan Planı'nın⁷ görüşüldüğü sırada gerçekleşen mitingler, Taksim tezinin özellikle Türkiye açısından sayısı toplamda milyonlara varan bir kitlesellik kazanması bakımından önemlidir. Dönemin önde gelen gazetelerinden Bozkurt, mitinglerin sürdüğü 11 Haziran 1958 tarihinde şunları yazmıştır: "Ada'daki durum normale avdet etmediği takdirde Türk halkının müdafaası için Türkiye müdahalede bulunacak" (Stelya, 2013: 81). Bir diğer gazete olan 16 Haziran 1958 tarihli *Hürsöz* ise, Ada'da süren şiddetin sonucunda yaşanan göçlerle *de facto* ayrılığın zaten gerçekleştiğini dile getirmiş ve Taksim'i açıkça istemiştir:

Taksim tahakkuk etmesini arzu etmekteyiz. Zaten bugünkü şekliyle de adanın taksim edildiği kabul edilmektedir. Cemaatler arasında başlayan göçler bütün hızıyla devam etmektedir. Altı ay zarfında göçlerin tamamlanacağından şüphe edilmemektedir. Fakat göçlerin kanlı şekilde yapılmasını arzu etmediğimiz içindir ki, adanın bir an evvel taksim edilmesini istemekteyiz (Stelya, 2013: 81-82).

Şubat 1959 tarihinde imzalanan Zürih ve Londra Anlaşmaları, Ada'nın bağımsızlığı ve anlaşmazlıkların giderilmesi için önemli bir adım olsa da, Makarios ve EOKA'nın komutanı Grivas'ın yeni kurulacak Kıbrıs Cumhuriyet'ini Enosis'e giden bir yol olarak görmeleri, Kıbrıs'ta daha sonraki süreçlerde şiddeti kaçınılmaz kılmıştır. Nitekim bağımsız bir devlet olarak 17 Kasım 1959'da imzalanan yeni Anayasa'dan sadece yedi gün sonra Makarios, yayımladığı bir bildiriye şunları söylemiştir:

Binanın yapımı henüz bitmemiştir. Devrim ruhu henüz tatmine ulaşmamıştır. Silahlı mücadelenin başlamasından önce ve sonra Kıbrıs halkıyla yaptığım sözleşme ortadan kalkmamıştır ve süresi dolmamıştır... Kıbrıs halkının kendi ruhlarında yaşattıkları daha yüksek emellere doğru yürüyüş tereddüt kabul etmeyen bir şekilde devam etmelidir... Mücadele ve inancımız sayesinde, şimdi refaha erecek ve emellerimizi gerçekleştireceğiz.

Kıbrıslı Türkler ise buna şöyle yanıt vermiştir:

Bu "tamamlanmamış zafer" fikrini anlayamıyoruz. Eğer amaçlarını saklayarak ve

⁷ Dönemin İngiltere Başbakanı Harold Macmillan tarafından 19 Haziran 1958'de ortaya atılan plandır. İngiltere'nin Kıbrıs'taki haklarından büyük oranda vazgeçtiği Macmillan Planı, aynı zamanda Türkiye ve Yunanistan'ı Kıbrıs konusunda çok daha ciddi bir muhatap kılmaktaydı. Buna göre iki toplumun kendine ait birer "Temsilciler Meclisi" olacaktı ve bu meclisler kendi toplulukları konusunda tam yetkili olacaktı. İç işleri ve iç güvenlik konularının dışarıda tutulduğu bir konsey kurulacak ve başkanlığını vali yapacaktı. Konsey ise, Türk ve Yunan hükümetlerinin temsilcileri dışında dört Kıbrıslı Rum ve iki Kıbrıslı Türk'ten oluşacaktı. Vali, belirtilen konularda Türkiye ve Yunanistan'la ilişki halinde olacaktı. Plan'a göre Ada'nın statüsü yedi yıl daha bu şekilde kalacaktı. Tüm bunlara bakıldığında, kâğıt üzerinde olmasa dahi, fiili olarak Ada toplumlarının kaderlerinin bağlanmak istedikleri Türkiye ve Yunanistan'a dolaylı olarak bırakılmasının yanı sıra Ada'nın yerel yönetimlere ayrılmasıdır. Denktaş tarafından Enosisçi bulunan Plan, Yunanistan tarafından ise Türkiye'nin yönetime karıştırılması ve iki ayrı meclis yerine tek bir meclis olmasına ek olarak Rum üyelerin azlığı gerekçeleriyle reddedilmiştir (Tuncer, 2012: 57-60).

toplumumuzu aşığılıyarak Enosis'i elde edeceklerini sanıyorlarsa, hatalıdır. Türk Ordusu Kıbrıslı Türklerin koruyucusudur ve her zaman koruyucusu olacaktır. Herhangi bir zafer tamamlayacak olan gücün, ancak Türk askerinin gücü olacağı gerçeğini kimse unutmamalıdır (Mihailidis, 2003: 334-336).

Daha sonra Kıbrıs'ın tarihinde önemli bir rol oynayacak olan Bülent Ecevit'in, Kıbrıs'a ilişkin olarak Türkiye'nin benimsediğı politikayı özetleyen 1960'ta yaptığı konuşması da, aynı yıl kurulacak olan Kıbrıs Cumhuriyeti'nde aktörlerin yalnızca Kıbrıslı Rumlar ve Kıbrıslı Türklerden oluşmadığını, Türkiye ve Yunanistan'ın da Kıbrıs konusuna dâhil olduklarını açıkça ortaya koymaktadır.

Nasıl Kıbrıs'ta sulh ve sükûnun idamesi Türkiye ile Yunanistan arasındaki dostluk münasebetlerinin devamına bağlı ise, Türk-Yunan dostluğu da, Kıbrıs'taki huzur ve sükûna bağlıdır. Kıbrıs'ta bulunan soydaşlarımızın huzur ve sükûn içinde yaşamlarını temin etmek, Türk-Yunan dostluğunun devamını sağlamak için bize düşen vazifedir (1997'den aktaran Kızılyürek, 2011: 265).

Sonuç

Özetle; Ada'daki Türk milliyetçiliğinin gelişimi ve siyasal bir çıkış olarak merkeze yerleşmesinde, olgunlaşmasında üç temel kırılma ve bunların Ada'daki siyasete yansıma biçimleri söz konusudur. İlki, 1878'de Ada'nın İngiltere'ye kiralanmasıyla başlayan ve 1914'te Ada'nın ilhakına ek olarak, sonrasında I. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan Osmanlı'nın Kıbrıs Türklerinde bıraktığı sosyo-psikolojik etkilerdir. Bu dönemde, ilk kez Jön Türkler'in fikirleriyle başlayan reaktif Türkçü düşünceler, aynı dönemde Kıbrıslı Rumlarda yükselen pan-Hellen milliyetçiliğe karşı görece daha "Osmanlı" bir çerçeve içinde kalarak çıkış bulmuştur. İkinci ve Türk milliyetçiliğinin proaktif olarak karşımıza çıktığı dönem ise, 1919'da Ulusal Kurtuluş Savaşı'yla başlayan ve bunun başarıyla sonuçlanmasının ardından gerçekleşen inkılaplardır. Kıbrıs Türk toplumunda "geleneççiler" ve "yenilikçiler" olarak nitelenebilecek bir ayrıma da neden olan bu dönemde öne çıkan görüş, laiklik vurgusu taşıyan Türkçü siyasettir. Bu bağlamda, 1950'lere kadar süren tüm bu süreçte gazeteler, daha sonraki siyasal eylemliliklerinin neleri kapsayıp neleri dışarıda bırakacağına dair milliyetçi bir düşün ve tartışma izlemişlerdir. Bu dönem aynı zamanda, Ada'daki her iki toplumun Enosis ve Taksim politikaları noktasında "anavatan"larına fikri bağlılıklarının kesinleştiğı ve dolayısıyla Kıbrıslı Rumlarla da belleksele kopuşun keskinleştiğı dönemdir. 1950'lerden başlayarak 1960 yılına kadar süren üçüncü ve son dönem ise, bu kopuşun eylemsel olarak her iki toplumda da perçinlendiğı ve Enosis ile Taksim politikalarının uluslararası anlaşmaların ötesinde sosyolojik olarak belirginleştiğı, hız kazandığı dönemdir. Dolayısıyla Kızılyürek'in (2011: 266), Tombazos'un (2003: 56), Stelya'nın (2013: 107) ve Papadakis'in de (2003: 190-194) vurguladığı üzere, 1960'ta kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti, iki taraf arasında o güne kadar yaşanan göçlerin ve mekânsal kopuşların da neticesiyle daha baştan sorunludur. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra, nüfusun %18'ini oluşturan Kıbrıs Türklerine karşı anayasada "çoğunluğun iradesine da-

yanan” bir görüşü savunan Kıbrıs Rum liderlerinin bu tutumunun sonucu ise (Stelya, 2015: 135), Kıbrıs Türk toplumunda Taksim tezinin daha da güçlenmesi olarak karşılık bulmuştur (Beratlı, 2012: 46; Kızılyürek, 2011: 243).

Özellikle 1960 yılına kadar yaşanan irili ufaklı şiddet örüntüleri ve buna tanık olma halinin sonucunda kendini gösteren belleksel kopuş, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin daha baştan ölü doğmasındaki en önemli noktadır. Sarlo (2012: 21-22) bellek üzerine yaptığı çalışmasında, belleğin savaş sonrasındaki deneyim ve karşılıklı aktarımla ilişkisine yönelik olarak şunu kaydeder: “Şok, aktarılabilir deneyimi yok ederek doğrudan doğruya deneyimin kendisini de yok etmişti: Yaşanan şok ‘küçük, korumasız insan bedeni’ için fazlasıyla güçlüydü”. İki toplum arasında yaşanan saldırılar, patlamalar, öldürmeler, yakmalar, yıkmalar, ayrışmalar vb. türden tek tek şokların yıllara yayılmasıyla giderek normalleşen bu ruh halinin nesnesi ise, her iki toplum açısından doğrudan bir ruhsal ve belleksel kopuşta; o toplumu kendinden, kendini ise o toplumdaki tamamen soyutlamadan bundan kurtulunamayacağı düşüncesinde, politikasında, gündelik pratiğinde karşılığını bulmuştur (Volkan, 2008).

Bu sürecin ya da süreçlerin getirdiği belleksel kopuşun yansımaları tarihsel olarak Kıbrıs Türk basınında da görülmektedir. Ada'nın İngiltere tarafından ilhakı sonrasında çıkan gazetelerin hemen hepsinin yayın politikalarında kendini gösteren “Enosis’le mücadele” ve “Türk toplumunun çıkarlarına hizmet etme”-ye yönelik vurgular, özellikle 1958 sonrası çıkan gazetelerin çoğunluğunda bir “dava gazeteciliği” halini almıştır (KTGB, 2012: 104). Bu dava gazeteciliğinin siyasi anlayışı ise, “milli dava”ya dayanmaktadır. “Milli dava” ise, “Kıbrıslı Türklerin ulusal sınırları içinde birlikte olması ve ayrı, farklı, bağımsız bir toplum olarak varlığını sürdürebilmesi için siyasi alanda verilen bir mücadele”de kendini var etmektedir (Hançer, 2006: 2).

Kaynakça

- Akçura, Y. (1976). *Üç Tarz-ı Siyaset*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Akgün, S. (2011). “Osmanlı İmparatorluğu’ndan Türkiye Cumhuriyeti’ne Geçiş Sürecinde Kıbrıs Türk Aydınları ve Jön Türk Hareketi ile Olan İlişkileri (1865-1918)”. *History Studies*. 3(3). 1-22.
- An, A. (2003). *Kıbrıs Nereye Gidiyor?*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Anderson, B. (1995). *Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Yayılması ve Kökenleri*. (İ. Savaşır, çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Avcioğlu, D. (1996). *Türkiye'nin Düzeni I: Dün, Bugün, Yarın*. Ankara: Tekin Yayınevi.
- Beratlı, N. (1997). *Unutulan Yıllar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- (2003). *Türkiye’de Çağdaşlaşma*. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.
- (2012). *Kıbrıs’ta Ulusal Sorun*. Lefkoşa: Khora Yayınları.
- (2016). *Atatürk ve Devrimler*. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.

- Çillier, Y. (2015). "Modern Milliyetçilik Kuramları Açısından 19. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu Fikir Akımları". *Akademik İncelemeler Dergisi*. 10(2). 45-65.
- Erarşlan, B. (2015). *Kuzey Kıbrıs'ta Basın Özgürlüğü Tartışmaları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). KKTC-Lefkoşa: Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Eryılmaz, B. (2010). "Bir Söylem Olarak Milliyetçilik". *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 10(1). 177-202.
- Foucault, M. (2011). "Aydınlanma Nedir?". *Seçme Yazılar 2: Özne ve İktidar*. (162-172). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gökalp, Z. (2010). *Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Hançer, E. (2006). "Kıbrıs Türk Basınında Sahiplik Yapısı ve Haber Üzerindeki Etkileri". *Küresel İletişim Dergisi*. 1. 1-13.
- Hasgüler, M. (2007). *Kıbrıs'ta Enosis ve Taksim Politikalarının Sonu*. İstanbul: Alfa Basım Yayın.
- Hill, G. (2016). *Kıbrıs Tarihi: Osmanlı ve İngiliz İdaresi Dönemi 1571-1948*. (N. C. Serbest, çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İrvan, S. (2006). "Kıbrıslı Türk Gazetecilerin Mesleki ve Etik Değerleri". *Küresel İletişim Dergisi*. 1. 1-14.
- Kahraman, H.B. (2008). *Türk Siyasetinin Yapısal Analizi I*. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Kalodukas, A. (2003). "Kıbrıs Sorunu: II. Dünya Savaşı'ndan Annan Planı'na". M. Kürkçügil (der.) *Kıbrıs Dün ve Bugün*. (69-136). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Karabekir, K. (2011). *İttihat ve Terakki Cemiyeti*. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.
- Kıbrıs Türk Gazeteciler Birliği (KTGB). (2012). *Kıbrıs Türk Basın Tarihi*. Lefkoşa: Söylem Matbaacılık.
- Kızılyürek, N. (2003). "Birinci Cumhuriyet'ten Yeni Kıbrıs'a". M. Kürkçügil (der.) *Kıbrıs Dün ve Bugün*. (13-44). İstanbul: İthaki Yayınları.
- (2011). *Milliyetçilik Kısacasında Kıbrıs*. İstanbul: İletişim.
- Korkmazhan, A. (2017). *Türkiye Solunun Kıbrıs Çıkmazı: 1950-1980*. Lefkoşa: Okman Printing Ltd.
- Mardin, Ş. (2008). *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri 1895-1908*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mihailidis, M. (2003). "Kıbrıs Türk İşçi Sınıfı ve Kıbrıs İşçi Hareketi 1920-1963". M. Kürkçügil (der.) *Kıbrıs Dün ve Bugün*. (299-340). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Ortaylı, İ. (2009). "Osmanlı'da 18. Yüzyıl Düşünce Dünyasına Dair Notlar". T. Bora ve M. Gültekinil (der.) *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Cumhuriyet'e Devreden Düşünce Mirası Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi*. (37-41). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Papadakis, Y. (2003). "1960'dan Sonra Lefkoşa: Bir nehir, Bir Köprü ve Bir Ölü Bölge". M. Hasgüler ve Ü. İnataç (der.) *Kıbrıs'ın Turuncusu*. (187-218). İstanbul: Anka Yayınları.

- Samani, M. O. (2007). *Kıbrıs'ta Bir Sömürge Kurumu: Kavanin Meclisi (1882-1932)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sarlo, B. (2012). *Geçmiş Zaman: Bellek Kültürü ve Özneye Dönüş Üzerine Bir Tartışma*. (P. B. Charum ve D. Ekinci, çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Stelya, N. (2013). *İstenmeyen Bebek Kıbrıs Cumhuriyeti: Kıbrıs Sorununu Yeniden Okumak: Kıbrıslı Türk Basını, Eoka ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluşu (1955-1959)*. Lefkoşa: Khora.
- (2015). *İstenmeyen Bebeğin Ölümü: Kıbrıslı Türk Basınında Ortaklık Cumhuriyeti Tecrübesi (1960-1963)*. Lefkoşa: Khora Yayınları.
- Timur, T. (2013). *Türk Devrimi ve Sonrası*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Tombazos, S. (2003). "Kıbrıs Milliyetçilikleri". M. Kürkçügil (der.) *Kıbrıs Dün ve Bugün*. (45-68). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Tuncer, H. (2012). *Kıbrıs Sarmalı: Nasıl Bir Çözüm?*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Ünlü, C. (1982)⁸. *Kıbrıs'ta Basın Olayı (1878-1981)*. Ankara: Basın-Yayın Genel Müdürlüğü Yayını.
- Volkan, D. V. (2008). *Kıbrıs: Savaş ve Uyum*. (B. Kılınçer, çev.). İstanbul: Everest Yayınları.
- Yüksel, D. Y. (2009). "Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi (1914-1958)". *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*. 8 (18-19). 161-184. ,

⁸ Kaynakta tarih bulunmamaktadır. Çalışma, 1981 yılına kadarki basını takip ettiği ve başka metinlerde 1982 tarihi kullanıldığı için, 1982 tarihinin kullanılması tercih edilmiştir.